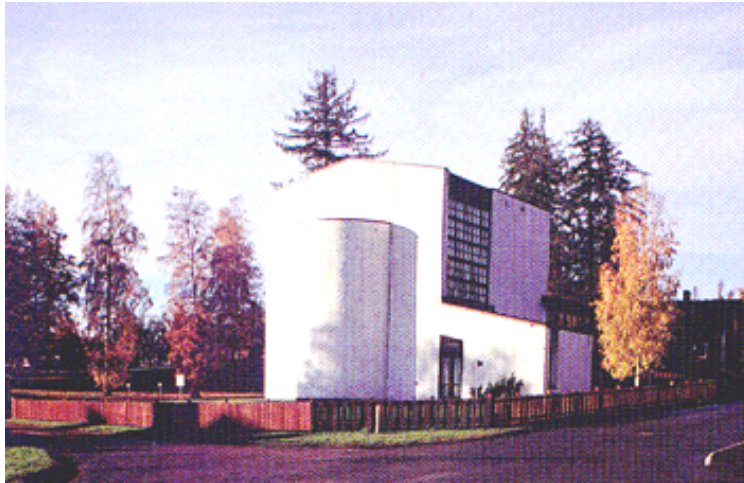

VIKMANSHYTTANS KYRKA

Vikmanshyttan 2:7; Hedemora församling; Hedemora kommun; Dalarnas län

BESKRIVNING OCH HISTORIK

Vikmanshyttans historia går tillbaka till 1500-talets slut då de tre första hammarsmedjorna anlades i bygden. Därefter följde en långvarig och intensiv industriell era som tog slut på 1970-talet med nedläggningen av ståltillverkningen.

Länge förblev brukssamhället utan kyrka trots det långa avståndet till Hedemora. På 1920-talet inleddes insamlingen av medel för uppförande av en kyrkobyggnad i Vikmanshyttan; men det skulle dröja ytterligare flera decennier innan projektet kunde förverkligas. När slutligen kyrkan uppfördes under mitten av 1960-talet var specialstålverket fortfarande i bruk, och utgjorde ryggraden i bygdens näringsliv. Tio år senare, 1976, kom beskedet om nedläggning.

Vikmanshyttans kyrka uppfördes mellan 1965 och 1966, efter ritningar av Jaan Allpere. Anläggningen kombinerar kyrka och församlingshem som är sammanbyggda men uppförda som två tydligt avvikande enheter. De skiljer sig åt genom material, form och karaktär men kyrkorummet och församlingsalen kan förenas vid behov med hjälp av skjutdörrar.

Kyrkorummet är kvadratisk, med utbyggd halvcirkelformad koravslutning i öster samt sakristia i nordost. Kyrkobyggnadens exteriör har slammat tegel, flacka tak och avviker genom material och höjd från det låga församlingshemmet. Kyrkorummets dagsljusinsläpp sker huvudsakligen genom en fönstervägg i den norra muren. Interiören får sin påtagliga karaktär genom de råa innerväggarna av rödbrunt tegel, golven av rött stortegel, korinredningen av slaggsten och inslagen av furu i västra väggen, i taket samt i bänkinredningen.

Församlingsbyggnaden är sammanfogad med kyrkan men urskiljer sig på flera sätt. Den utgör en tillbyggnad med huvudsakligen panelbeklädnad i fasader, pulpettak i två nivåer och större fönstersystem. Byggnadsenheten inrymmer entréer i norr och söder som samtidigt bildar vapenhus för kyrkan.

Inspirationskälla och förebild för byggnadens utformning har varit två av bygdens karaktäristiska byggnadstyper; masugnsbyggnaden och smedjan. Även genom valet av material uttrycker byggnaden en lokal förankring. Teglet har hämtats från Bältarbo tegelbruk i Hedemora, korgolvet är lagt med slaggsten som även använts för dopfunten, predikstolen och altaret.

Slaggstenen härstammar från grunden av en nedlagd såg i Ulfshyttan. Även inredningen knyts till stålindustrin; ljusstakar är gjorda av fartygsventiler i stål och deglar från laboratoriet har fått nya funktioner som vaser. För inredningen och färgsättningen svarade Lil Allpere.

Kyrkomiljön

Kyrkobyggnaden med sitt sammanbyggda församlingshem är uppförd i den centrala delen av samhället, på mark som skänktes för ändamålet av Wikmanshytte Bruks AB. Tomten avgränsas i norr och öster av lokala vägar och inhägnas i väster och söder av en gårdesgård samt i norr och öster av ett rödmålat spjälstaket.

I början på 1990-talet uppfördes en klockstapel sydväst om kyrkan. Den har en öppen stolpkonstruktion krönt med sadeltak. Kyrkklockan som hittills hängt i kyrkans loggia överfördes då till klockstapeln som ritades av arkitekt Jan Burell.

Kyrkoanläggningen

Kyrkogården

Samhället saknar kyrkogård.

Kyrkan och församlingshemmet

I form och material är kyrkan en modern skapelse, men den har ändå fått en traditionell orientering med korabsid i öster och sakristia i norr. Som en funktionell enhet griper kyrkorummet och församlingshemmet in i varandra. Till sin utvändiga form är kyrkodelen sluten, med få fönster. Arkitekturen för tankarna till medeltidens befästa kyrkor, men framför allt påminner formerna om brukens produktionsbyggnader.

Kyrkan är sammanbyggd med församlingshemmet som är förlagt i väster i förlängningen av kyrkorummet och sakristian. Församlingsbyggnaden är utförd som en lägre tillbyggnad, huvudsakligen av trä, och avviker från kyrkobyggnaden som har hög resning och vitputsade murar.

Kyrkorummet har en nästan kvadratisk plan med korabsid i öster, sakristian är tillbyggd vinkelrätt mot norra långsidan. Kyrkans huvudingång är förlagd till södra sidan medan församlingshemmet har en entré i norr, intill sakristian, samt ytterligare en i söder. Båda ingångarna har förbindelser till kyrkorummet. Församlingssalen och kyrkorummet kan förenas genom att en skiljevägg kan förskjutas. På så sätt kan kyrkorummet utvidgas och antalet sitplatser fördubblas till 400.

Sakristian utgör en tillbyggnad av kyrkan i norr. Den nås genom en dörr i sin västra vägg, i församlingshemmets norra entré, samt genom en dörrförbindelse i kyrkorummets norra vägg.

Exteriör

Utvändigt är tegelmurarna behandlade med slamputs avfärgad i vitt, vilket skapar en levande yta på tegelmurarna. Kyrkans västra vägg och församlingssalen har brädväggar målade i mörkbrun färg. Den låga tillbyggnaden i norr har ljusröda brädväggar. Kyrkan har en stor fönsteröppning med rutindelning i norra väggen, ovanför sakristian. Huvudingången med port ligger i södra väggen, intill västra hörnet. Östra gaveln saknar öppningar och markeras av den avrundade och utskjutande höga absiden som dock är lägre än gavelmuren. Absiden har ett lågt vinklat plåttak utan taksprång.

Sakristian är uppförd som en utbyggnad av kyrkan mot norr och dess östra mur utgör en låg förlängning av kyrkans östra gavel. Murarna har samma utförande som kyrkan, vitslammat tegel. Sakristian har pulpettak av plåt utan språng och fönsterschakt i norr och öster. Långhusets fönstervägg är infälld i muren ovanför sakristian, i vinkel med sakristians tak. Sakristian ansluter till sin karaktär med själva kyrkan men avviker både i höjd och i material från församlingshemmet.

Församlingsbyggnaden består av två enheter; en församlingssal och en entrébyggnad som även innehåller kök och tekniska utrymmen. Entrébyggnaden har en fönsterrad samt port i sin norra fasad. Den har ett pulpettak med plåttäckning som sammanfogas med församlingssalens fönsterfasad. Församlingssalen har pulpettak i motsatt riktning till entrédelen. Den har en fönsterfasad, i sin övre del mot norr.

Östra gaveln är klädd med brädor målade i rödbrunt. I sydvästra hörnet finns ett högt fönster, från marknivå till takfot. Det motsvarar tre andra liknande fönster på södra sidan av församlingssalen. Närmast kyrkan, på södra sidan, har församlingsbyggnaden en entrédörr med sidfönster. Dörr och fönster är uppsatta mellan vitslammade pelare. Södra takfallet bildar ett brett taksprång över fönstren, dörren till församlingssalen och kyrkans södra port.

Interiör

Kyrkorummet är utformat som en kub med en utbyggd halvcirkelformig korabsid i östra muren. Rummets golv ligger två steg lägre än den sammankopplade församlingssalen, för att förtydliga gränsen. Till murverken användes bortsorterat handslaget tegel från Bältarbo tegelbruk, utanför Hedemora. Teglet med ojämn yta och färg samt indragna fogar ger väggarna invändigt en levande rå karaktär. Golvet är utfört av rött stortegel. Västra väggen är utförd av furupanel och har i sin nedre del skjutdörrar, med samma utförande, som ger möjlighet att förena eller skilja församlingssalen och kyrkorummet. Norra väggen har, i vinkel med koret, ett högt och stort fönsterverk av tegel som bildar ett gallerverk med kvadratiska öppningar. Väggen har två dörröppningar med enkla bräddörrar av furu. Den ena leder till sakristian, den andra till församlingshemmets norra entré. Södra väggen har ett högt spaltfönster i höjd med dopfunten. I samma vägg, men i vinkel med västra väggen, har rummet en port, med pardör-

rar, som leder direkt ut till trädgården. Ovanför porten, långt upp nära taket, finns ett lunettfönster med korspröjsning.

Inredning och inventarier

Även inredningen och inventarierna speglar en medveten anslutning till typiska lokala material och produkter. Korpodium, altare, predikstol och dopfont är murade av grönskimmerande slaggsten, en restprodukt från järnframställningen och ett traditionellt byggnadsmaterial i bruksamhällen som associerar till bygdens masugnar. Ljusstakarna i koret är tillverkade av ventilstål och vaserna är ursprungligen deglar från hyttans laboratorium. En smed från orten, Kurt Grälls, har tillverkat ambon, läspulpet och predikstolens bokstöd.

Koret är utformat som en hög halvrund absid med rak avslutning i överdelen. Absiden är uppförd med samma råa murtegel som östra väggen. Korpodiet om två trappsteg är utfört i slaggsten. Det är något bredare än absiden och sträcker sig in i kyrkorummet. Altarbordet som även det är uppfört av murad slaggsten är infällt i absiden. Predikstolen är sammanbyggd med korpodiet och är även den murad av slaggsten. Triumfkrucefikset, som är utfört av skulptören Per Hartman, är uppställt över en bjälke i korabsiden.

Dopfonten i form av en kvadratisk pelare är murad av grön slaggsten. Dopskålen av gjutet glas från Gullaskrufs glasbruk är skapad av skulptören Tord Ohlsson. Den är uppställd söder om koret, i anslutning till den smala fönsteröppningen i södra väggen.

Kyrkan har två kvarter med fasta öppna bänkar som till sin bastanta form ansluter till det råa materialet i golv och väggar. Bänkarna är utförda i furu och uppställda på tegelpelare.

De mäktiga takkronorna med armar av järn och glasskärmar i form av klot hänger i vertikala balkar fästa i taket. De är formgivna av Lil Allpere, som också bidragit till kyrkorummets färgsättning.

Kororgeln om fem stämmor som är uppställd norr om koret är tillverkad av Magnusson i Göteborg. Möbeln är uppbyggd som ett skåp, på höjden, och utförd i furu.

Kyrkklockan i klockstapeln göts i Sigtuna i samband kyrkans uppförande men var ursprungligen placerad i kyrkobyggnadens loggia, fram till 1994 då klockstapeln uppfördes.

KULTURHISTORISK KARAKTERISTIK OCH BEDÖMNING

Wikmanshyttans historia går tillbaka till 1500-talets slut men länge förblev brukssamhället utan kyrka, trots det långa avståndet till Hedemora. Inte förrän i mitten på 1960-talet kunde drömmen om en egen kyrka förverkligas. Då var specialstålverket vid Wikmanshyttan fortfarande i bruk, och en hörnsten i bygdens näringsliv. Tio år senare, 1976, kom beskedet om nedläggning.

Vikmanshyttans kyrka uppfördes mellan 1955 och 1966, efter ritningar av Jaan Allpere. Anläggningen kombinerar kyrka och församlingshem som har sammanbyggts i två tydliga enheter. Inspirationskälla och förebild för byggnadens utformning har varit en för bygden karaktäristisk byggnadstyp; hyttan med sin masugn. Även till valet av material har byggnaden en lokal förankring. Teglet har hämtats från Hedemora, korgolvet är lagt med slaggsten som även använts för dopfunten, predikstolen och altaret. Även inredningen knyts till stålindustrin; ljusstakar är gjorda av ventilstål och deglar från laboratoriet har fått nya funktioner som vaser. För inredningen och färgsättningen svarade Lil Allpere.

Kyrkoanläggningen är resultatet av en medveten symbolik och utformning. De andliga och sociala kyrkliga funktionerna har sammanförts i en byggnad som associerade i ett historiskt perspektiv till invånarnas vardag och arbetsplats.

Att särskilt tänka på i förvaltning och användning av kyrkan och kyrkomiljön

- Kyrkans ursprungliga arkitektoniska ambition, formspråk och materialval; såväl ut- som invändigt
- Kyrkorummets genomtänkta och konsekventa utformning och inredning som associerar till järnbrukens produktionsbyggnader
- Detaljer som i sin utformning eller val av material symboliserar betydelsen av hyttan för bygdens historia och utveckling

Källor och litteratur

Ahlberg, H. 1996. *Dalarnas kyrkor i ord och bild*.

Berggren, Hugo. 1934. *Sveriges kyrkobyggnader. Västerås stift*.

Illerstad, Lennart. 1990. *Nya svenska kyrkor. Del 1, Svealand*

Prästgårdsinventering i Kopparbergs län, 1976. Dalarnas museum

Övriga uppgifter:

Inventeringsdatum: 2005-03-21

Fältinventering: Jean-Paul Darphin

Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning: Jean-Paul Darphin, efter samråd med referensgrupp utsedd av Västerås stift

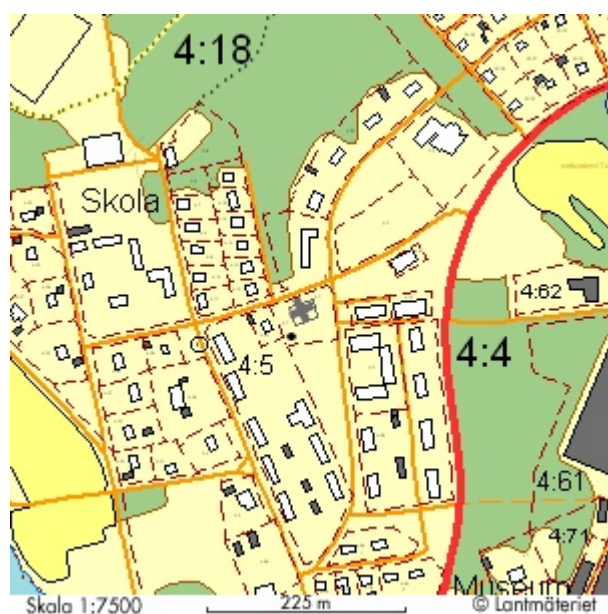
Rapportsammanställning och foto: Jean-Paul Darphin

Färdigställd: 2005-12-15

Händelser: Kronologisk förteckning

År	H-Typ	Händelse	Källa
1955-1966	Uppförande-Kyrka	Ark. Jaan Allpere, byggm. E. Westman; inredningsark. Lil Allpere; byggm. Erik Westman Kombinerad byggnad; kyrka och församlingshem	RAÄ; Ahlberg, 1996
1979	Upprustning	Isolering av murar och väggar; åtgärder på taket	Ahlberg, 1996
1992-1993	Ombyggnad-Reparationer	Ombyggnad av entrén, reparation av tak och takrännor	Ahlberg, 1996
1993-1994	Klockstapel	Ark. Jan Burell; byggm. Yngve Bergman. Klockstapel uppförs sydväst om kyrkan; kyrkklockan överförs till klockstapeln	Ahlberg, 1996

Situationsplan

Vikmanshyttans kyrka, Hedemora Vikmanshyttan 2:7